

Nagyon sok minden kijöhet ebből – arculatváltás előtt a Hortobágy

SZERZŐ: SAFFER ZSUZSANNA

Az egyik oldalon ökológiai megújulás, a másik oldalon pedig hanyatló turizmus, kevés látogató, pusztuló csárdák. Saád József szociológus, a Telepesek Társadalmi Múzeum Alapítvány kutatója a HÉTFA Műhely előadásában arról beszélt, hogy miért van szüksége új arculatra a Hortobágynek és hogy mit lehet tenni ennek érdekében.

A Hortobágy sokarcú térség: egymás hatását olykor zavaró funkciók, párhuzamos világok küzdelmi tere. A nemzeti park, ahol a természetvédelmi szempontok az elsődlegesek. Az agrárvilág, ahol egy új birtokos osztály veti meg a lábát. A munkatáborok és állami gazdaságok maradványvilága, ahol a kiábrándult reménytelenség uralkodik. S a pusztai turizmus romantikus idillje, ami sokkal inkább nevezhető látszatvilágnak, semmint valóságnak.

A Hortobágy hatalmas, közel 80 000 hektáros terület – tagolt, nagyon tagolt táj. Tisza-tó, a Csárdák útja, a Hortobágy községi látogatóközpont, Kócspusztá, Mátai Ménes vagy a Kun György telep (egykori állami gazdasági központ) műemlék jellegű víztornya és gazdasági épületei – ezek mind a Hortobágy részei. „Ezek a helyek, nevezetességek a hatalmas térség különféle arcait mutatják meg – megérett az idő, hogy a Hortobágy új arculatot kapjon, ami ezt a sokszínűséget megőrizve tud egy egységes képet mutatni” – mondja Saád József szociológus, a Hortobágy társadalomtörténetével foglalkozó [Telepesek Társadalmi Múzeum Alapítvány](#) kutatója.

Az Alapítvány munkatársai az 1950-1953 közötti hortobágyi-nagykunsági kitelepítések társadalomtörténeti rekonstruálásával foglalkoznak. Mindent tudni akarnak a pusztai kényszermunkatáborokról és a táboroknak helyet adó állami gazdasági üzemekről. Levéltárakban kutatnak, korabeli légi felvételek alapján rekonstruálják a táborok morfológiai adottságait és mindenekelőtt terepmunkát végeznek: beszélgetnek a kitelepítettek leszármazottaival, kérdőíves adatfelvételeket készítenek. Kutatásaik azonban nem korlátozódnak az 1950-53 közötti három évre: a rabgazdaságok történeti előzményeire is visszatekintenek és a felszámolásukat követő időszakokat – Hortobágy átfogóbb társadalom- és gazdaságtörténetét – is igyekeznek feldolgozni.

Természetvédelem vs. hanyatló vendéglátás

A térség turisztikai, természetvédelmi ügyei a Hortobágyi Nemzeti Park igazgatóságának kezében futnak össze, a nemzeti park azonban elsősorban a tájvédelemért felel. Sokat tettek például a természeti értékek helyreállítása érdekében. „Valóságos ökológiai csoda, ami a Hortobágy egyes

részein történt” – fogalmaz Saád József. Arra törekszenek, hogy a lehetőségekhez képest helyreállítsák a térség természetes ökoszisztémáját. Több helyen visszaállították a Tisza szabályozása előtti vízrajzi állapotot, az állami gazdasági időszakban – bújtatva – megmentett szürkemarhát újra természetvédelmi és gazdasági jelentőséghez juttatták. Kiemelt figyelmet fordítottak a halgazdaság kiépítésére és a madárvédelemre is. A terep kiválóan alkalmas ornitológusok, biológusok kutatásaihoz, illetve a legelőtavak és a szikesedés tanulmányozására.

Míg a tájvédelmi feladatokra figyelmet fordít a nemzeti park, az idegenforgalommal korántsem törődnek annyit, mint kellene. A turisztikai szolgáltatások és a vendéglátás színvonala lassan, de biztosan süllyed. Egyre több hortobágyi csárda áll üresen, szálláshelyet is alig találni. A turizmus visszaesése a számokban is látszik: Hortobágy községben például az idegenforgalmi adóbevétel 2010-ben volt 6 millió felett, az utóbbi években el sem érte a 2 milliót.

A hortobágyi vendéglátás lényegében a Hortobágy községben lévő látogatóközpontra fókuszál, ami a hagyományos pusztai idillt képviseli a Pásztormúzeummal, a Hortobágyi Csárdával és a kilenclyukú híddal, illetve a csikósok ostorpattogatásától hangos bemutatóműsorokkal. Mindez azonban sokkal inkább nevezhető látszatvilágnak, semmint valóságnak. A kiállítás meglehetősen elavult, a csárdai vendéglátás minősége sem tündököl régi fényében.

Pedig azt sem lehet mondani, hogy nincs pénz a fejlesztésre, ugyanis az uniós csatlakozás óta a Hortobágy jelentős fejlesztési forrásokhoz jutott. Uniós forrásból újjátották fel például néhány éve a hortobágyi puszta- és csárdakultúra bemutatására hivatott Csárdák útját, ami a Debrecen és Pest közötti állathajtó, kereskedelmi és postaútvonalként is szolgáló Sóúton vezet végig. Az út nyugati kapuja a Tiszafüred határában lévő Patkós csárda, míg a keleti végét az egykor debreceni földön álló Kadarcsi csárda zárja.

A tematikus útvonal a ráköltött több száz milliók ellenére nincs a legjobb állapotban. Több csárda is üres, elhagyatottan alussza csipkerózsika álmát. *„A történelmi csárdák útját csak pár éve újjátották fel, de van olyan épület, ami azóta már nem működik. Nem volt átgondolt a beruházás: a csárdáknak kettős funkciót szántak, azonban a vendéglátás és a múzeum egyaránt nagyobb turista forgalmat igényelne”* – mondja Saád József. A helyzetet az is nehezíti, hogy a csárdák egymástól való távolságát eredetileg szekerekre tervezték, nem autóra. *„Kb. 15 000 szekérfordulatnyira vannak egymástól, mert ennyit kellett megtennie a szekérnek a korabeli útviszonyok között ahhoz, hogy az állat ellátásra, pihenésre szoruljon. Autóval az egész utat meg lehet járni fél óra alatt.”*

Átgondolatlan fejlesztésre több példát is lehet mondani, példa az a gyalogos- és kerékpáros híd, ami azon túl, hogy rontja a kilenclyukú híd látványát, viharban nem használható és egyébként is balesetveszélyes, mert a gyerekek átférnek a korláton.

Mit lehetne tenni?

Saad József szerint nagy szükség lenne egy átgondolt turisztikai koncepcióra. *„A Hortobágy hatalmas, tagolt terület, ezért differenciált turisztikai kínálatban érdemes gondolkodni és tagolt közönségben. Másért jön ide a madarakat kutató ornitológus, az egykori táboroknál terepmunkát végző egyetemista, a természetfotós és a családos turista.”*

De leginkább egy olyan szemléletmódra lenne szükség, ami nemcsak a pusztai idillt akarja kirakatba rakni, hanem felismeri, hogy a Hortobágnak milyen sok különböző arca van, s ezek egyformán fontosak. Ami nem széttagoltságot és az egység hiányát látja a sokszínűségben, hanem előnyt kovácsol belőle.

Ami meglátja és kezelni tudja, hogy sokan nem a turisztikai látványosságok, hanem saját múltjuk miatt mennek a Hortobágyra. *„Bár a Nemzeti Park igazgatósága legszívesebben kitörölné a Hortobágy történetéből a rabgazdaságok idejét, a családrekonstrukciós föltárás egyre többeket vonz a Hortobágyra. Különösen a fiatalok: unokák jönnek, akik már azt sem tudják, hogy volt a nagyapával, pláne a dédapával, ezért elkezdik kutatni, hogy is volt, mint is volt. Személyesen jönnek el megnézni, hogy melyik istállóba vagy hodályba vitték el a dédnagypapát.”*

A nemzeti park igazgatóságát az állami gazdaságok mára már kifosztott maradványai, az egykori táborok szórványos mementói láthatólag zavarják. Saad József és munkatársai sokat küzdenek azért, hogy ennek a mai kor számára is sok tanulsággal szolgáló nagyratörő természet- és társadalom-átalakítási kísérletnek a meghatározó szereplői és történései széles körben megismerhetővé váljanak. A táborrendszer, a rabgazdaságok, valamint a nyomain létrejött szocialista állami gazdaság és szocialista „új falvak” világát bemutató kiállítás és kutatási-oktatási központ méltó helyet találhatna a pusztában kimagasodó kungyörgy-telepi víztornyban. Az alapítvány részletes koncepciót dolgozott ki e célból Történeti Rétegek Tornya néven, mely egyelőre még nem talált támogatóra. A torony azonban készen áll – fennmaradását és helyreállítását valószínűleg éppen ennek az ötletnek köszönheti.

Saad József szerint a Hortobágy legnagyobb problémája a nyitottság hiánya. *„Ez egy eléggé zárvány világ. Nem befogadó az új ötletre, nincs meg a készség a kapcsolódásra, az új lehetőségek felismerésére. Ha ebben a nyitottságban nem lépnek előre, akkor semmiben nem lehet gondolkodni, nemhogy egységes Hortobágy-arculatban. Ha abból indulok ki, hogy úgyse, abból nem lesz semmi. Ha abból indulok ki, hogy hátha, akkor nagyon sok minden kijöhet a Hortobágyból.”*